

Lydia Rood & de vliegende helden

Ze vloog met Amref Flying Doctors naar Kenia om inspiratie op te doen voor haar 'verantwoorde doktersroman' *Belofte onder het Zuiderkruis*. Schrijfster Lydia Rood was diep onder de indruk: 'De dokters kunnen geen vliegtuigen meer besturen, maar van wat ze wél kunnen, word zelfs ik stil.'

Lydia in een telefoonceel in Nairobi

De slaapzaal voor vrouwen in het Kakuma Hospital, apparatuur is hier niet te bekennen

Een patiëntje wacht in het Kakuma Hospital met zijn vader op een arts

Het vliegtuigje van Flying Doctors op de airstrip bij het Garissa Hospital

Maandag: brullende vogels

Wat je doet in Kenia als je iemand ontmoet – ook al is de vorige keer vijf minuten geleden – is hem een hand geven en vragen hoe het met hem gaat. Dat hebben we vandaag een stuk of zestig keer gedaan. Mijn eerste impressie van Amref Flying Doctors in Nairobi is dat ze veel te veel mensen in dienst hebben. Dat is niet echt zo, maar ik raak in de war van al die mensen aan wie we worden voorgesteld in het ene kantoor – waar ze even komen overleggen – en dan later opnieuw, op hun eigen werkplek. Mijn tweede impressie is, onvermijdelijk, dat iedereen even aardig is. Dat komt doordat hier iedereen nog 'welkom' tegen je zegt, een in Nederland uitgestorven gebruik.

De derde impressie is een heel vreemde. In tegenstelling tot in Nederland moeten de mensen onbedaarlijk lachen om mijn grapjes, die soms niet eens zo kies zijn. Doen ze dat omdat ze elke aanleiding om te lachen aangrijpen? Of komt het doordat mijn humor op geheimzinnige wijze aansluit bij die van hen? Of doen ze dat soms uit gêne, omdat ik écht te ver ga? Amref-chauffeur Peter schatert om mijn opmerking dat hij ons kan sms'en als hij verlaat is, bijvoorbeeld omdat hij vastzit in het verkeer of omdat hij dood is. Maar het zou wel eens kunnen dat je geen grappen over doodgaan hoort te maken in een land waar onder de

armen sterven aan de orde van de dag is. Dat geschater zou wel eens kunnen dienen om mij verlegenheid te besparen.

Alternatieve landingsbaan

Anekdote van de dag: de landingsbaantjes in de bush worden doorgaans verlicht met koplampen van een stuk of zes auto's langs de baan. Aan het eind staat een man met een lantaarn. Maar het is voorgekomen dat de man die het vliegtuig bij het opstijgen op zich af zag komen zó bang werd, dat hij wegrende met zijn lamp – zodat de piloot geen idee meer had waar de baan ophield en waar de bush begon.

We moeten daar erg om lachen op het grasveld van de Britse vliegclub, waar we onder een parasol de lunch krijgen geserveerd. Maar eenmaal buiten de hardhouten poorten lijkt het opeens een beetje een fout grapje. *Domme zwartjes schrikken van vogel die brult*.

Morgen gaan we zelf met een vogel die brult. Dan begint mijn inwijding, nodig voor het schrijven van een vliegedoktersroman, in opdracht van Amref, Dokters van de Wereld en Simavi. Tot mijn genoegen gaat dr. Musomi, die het *outreach*-programma van de vliegende dokters coördineert, ook mee. 'Daktari' wordt hij genoemd. *Daktari* was vroeger mijn lievelingsprogramma, maar ik kom er nu pas achter dat het gewoon 'dokter' betekent.

Een vrouw in het Nyabondo Hospital is op weg om haar borden en bestek af te wassen – als er stromend water is vandaag

Een operatie in Garissa. Aan de linkerkant Tom Raassen, een Nederlandse chirurg met 30 jaar ervaring in Afrika

Een vrolijke man in het Nyabondo Hospital, hier wachten veel misvormde, vergroeide en kreupel kinderen op een operatie

Ik heb vandaag ook ongeveer zestig keer het woord aids gehoord. Ik begin een beetje bang te worden voor wat we te zien krijgen.

Dinsdag: wonderdokter?

Voor om mijn haar krijg ik een *tod* – een door en door versleten stukje operatieschort. Later zie ik dat soortgelijke vodden worden gebruikt om de steriele instrumenten in te wikkelen. Die verschoten groene en blauwe pakketjes worden net zo zorgvuldig klaargelegd als in onze glimmende ziekenhuizen. En zijn net zo schoon.

De opererende dokter in dit verafgelegen ziekenhuisje in het noorden van het land – Kakuma, in mijn atlas staat het niet – is dr. John Wachira, gespecialiseerd in blaaswormcysten. De worm verspreidt zich via de ontlasting van honden – voor Turkana-nomaden onmisbaar bij het bewaken van

‘Daktari was vroeger mijn lievelingsprogramma, nu weet ik pas dat het gewoon ‘dokter’ betekent’

het vee. Heeft het beestje zich eenmaal in de mens genesteld, dan legt hij daar zijn eitjes. De larven vormen met vocht gevulde blazen, en het lichaam maakt daar een kapsel omheen. We zien een jochie van 13 dat wel zwanger lijkt en een man met twee knieën in één been. Die enorme zwellingen worden lekgeprikt en leeggezogen door dr. Wachira. Daarna wordt er een halve liter desinfecterende vloeistof in de holten gespoten om achtergebleven larven te doden. Om te kijken of er nog cysten zitten, moet de specialist flink wroeten. Wappes, daar komt weer een lap lever naar buiten flappen. Ik herken hem van de slager.

Cysten-verwijder-dag

Ik blijf hier goed tegen te kunnen. Hier wordt een mens beter gemaakt. En nog een.

Eigenlijk kan ik er geen genoeg van krijgen, maar Johnson Musomi komt me halen voor de lunch.

De gang doet ook dienst als verkoeverkamer (apparatuur is er toch niet). Het jongetje wordt moeilijk wakker, trappelend en kreunend. Dat gebeurt, zei dr. John, als iemand erg bang is geweest. Maar het komt wel goed met hem. Dr. John heeft tussen de operaties door nauwelijks tijd om een blik in de krant te werpen. En in een zijkamertje staat zijn lunch koud te worden.

Alle blaaswormcysten van de streek worden deze dagen verwijderd. En dan misschien wel weer een jaar niet. Het zou erg in het voordeel van de mensen zijn als ze leerden babybiljetjes niet door honden te laten schoonlikken, en hun handen te wassen. Maar ja, water. We vlogen hiernaartoe over een woestijn. In het ziekenhuis is helemaal geen stromend water vandaag. De dorpelingen hebben de leiding tussen de boorput en het missiehospitaal weer eens afgetapt voor het vee en de velden. Het botert niet zo tussen de mensen in de streek en het missieziekenhuis. En dat vind ik na vandaag héél moeilijk te snappen.

Op de kinderafdeling zien we een jongetje met littekens op zijn rug, aangebracht door de wonderdokter die had geprobeerd hem te genezen van longontsteking. Gelukkig heeft zijn moeder hem later toch naar het ziekenhuis gebracht. Op de kinderbedden zitten de moeders. Vrijwillige zorg van familieleden is onmisbaar hier. Buiten, op de stoepjes om de binnenplaatsjes, is het heel gezellig. De verzorgsters die even niet hoeven, zitten daar gezellig te babbelen en vinden het geweldig komisch dat de fotograaf óók een piercing in zijn onderlip heeft.

Woensdag: vliegtuig van de prins

De piloot die we vandaag hadden, mocht ik meteen. Kihari, kaalkop, wordt hij genoemd. Ik ga hem met naam en al gebruiken in mijn vliegendedoktersroman, want ik mocht voorin zitten met een koptelefoon op en hij heeft me alles uitgelegd. Vliegen is toch meer werk dan ik dacht, want deze Cessna Caravan vliegt men op het zicht. Goed uitkijken dus.

We gingen niet met het toestel dat de Post-

codeloterij heeft geschonken, maar in het cadeautje van de *people of the Netherlands* – van de kroonprins, zegt men hier gemakshalve, want hem kennen ze. Hij is beschermheer van Amref Nederland. Het toestel wordt binnenkort vervangen door eentje met een echte radar. Maar geef mij er maar een waar de piloten elkaar uithoren over hun exacte locatie: ‘Ik dénk dat je recht voor me zit.’

We landden aan de oever van het Victoria-meer. Van daar ging het per auto omhoog naar het Nyabondo-plateau. Akkers, koeien, voetgangers langs de weg. Ezeltjes, maar ook fietsen beladen met brandhout. De geur van brandend hardhout is er een die je nooit vergeet, al is het een kostbaar genoegen.

Op het plateau lagen de gebouwen van de missie in de zon te stralen, dik in de kleurige verf. Een school, een ziekenhuis, een revalidatiecentrum. In dat laatste wachtten de mediagenieke kinderen die je kent van plaatjes van het Lilianefonds: de misvormde, de vergroeide, de kreupel, op een operatie.

In de operatiekamer

Ik heb er twee bijgewoond, uitgevoerd door de ingevlogen dokter Asrat Mengiste en zijn plaatselijke collega. De apparatuur was net even beter dan in Kakuma. Het meisje werd beademd en haar hartslag werd gemeten door een echte machine, al was het dan een afdankertje uit het noorden. Haar verbrande en daarna verkleefde hand werd geres taureerd: de pink ging eraf, de duim en de middelvinger werden losgesneden en opgelapt met een stukje vel uit haar lies. Dat was donkerder bruin dan haar handpalm, maar om schoonheid malen ze hier niet. Dit 18-jarige kind zou moeten bedelen als ze niet geholpen werd. Ze zag er prachtig uit in haar slaap.

Daarna werd een jongen verlost van het littekenweefsel in zijn hals. Ik had het even moeilijk toen van zijn gave dijbeen een flinterdunne lap vel werd geschaafd met iets dat lijkt op een groot aardappelschilmes. ‘Het ziet er bloederig uit’, zei ik slikkend tegen niemand in het bijzonder, ‘maar het geeft me toch een groot vertrouwen in het herstellend vermogen van het menselijk lichaam.’ Asrat keek op. ‘Precies!’ zei hij en-

thousiast. Juist daaruit haalt hij zijn bevrediging. Hij ziet geen ellende. Deze dokters, die naar afgelegen ziekenhuisjes vliegen om drie dagen lang van ’s ochtends vroeg tot ’s avonds laat te opereren, weten hoeveel mensen ze weer aan een normaal leven helpen.

Verbaasd waren we hier een Nederlands gezin aan te treffen. Een stagebegeleider-bevestigingstherapeut, zijn schatten van dochters en zijn vrouw Fieke. Zij werkt in een ziekenhuis en stelt voor deze kinderen een fotoboek samen als voorbereiding op hun operatie. Op dat laatste idee zouden ze hier niet gauw gekomen zijn. Patiënten moeten niet zeuren. Een kromgegroeid jochie zit onbedaarlijk huilend op zijn beurt te wachten, bang voor wat hem te wachten staat. Ik krijg hem stil door mijn kop te laten zien. Van alle passerende blanken lijken ze mij wel het gekste te vinden.

Tot nu toe is alles goed gegaan. Opereren is een blij gebeuren, blijkt.

Donderdag: aandacht voor hiv

We zijn naar het noorden gevlogen over ruige bergen en woestijn, naar het westen over akkers en theeplantages, en vandaag vlogen we naar het oosten over eindeloze droge steppen. Er is genoeg regen gevallen dit jaar, maar voor een Nederlands oog ziet het land er toch dorstig uit.

In de streek waar de Somali’s wonen – geen vluchtelingen uit Somalië, maar verwanten; volkeren hebben nu eenmaal niets met grenzen – is de sfeer veel oosters. De muziek klinkt er anders, een moskee domineert het profiel van Garissa en veel vrouwen lopen zwaar gesluierd.

Er wordt hier veel gedaan aan de bestrijding van hiv en aids. Er is zelfs een speciaal gebouwde voor, geschonken door Japan. In deze moslimstreek wordt niet over sex gesproken en niemand geeft toe dat hiv een probleem zou kunnen zijn. Toch komen zwangere vrouwen vaker om zich te laten testen en, zo vertelde het hoofd van deze speciale afdeling, de condooms die in de wc’s gratis voor het pakken liggen, zijn elke ochtend weer op.

Hilariteit toen onze trouwe begeleider dr. Johnson Musomi een vrouw een hand probeerde te geven. Ze weigerde pertinent. >

Hij snapte er even niets van, tot hij zag dat ze mij wel de hand wilde drukken. Dikke pret. Hoe kun je ze opereren als je ze niet mag aanraken? vroegen wij ons af. Met Faiza, een aardige verpleegster, raakte ik aan de praat over de islam. Hoewel ze een baan heeft en duidelijk een zelfstandige meid is, vond ze toch dat de voorschriften voor vrouwen strenger nageleefd zouden moeten worden. Maar de praktijk wint het

‘Vliegen worden gewoon doodgeslagen op het voorhoofd van chirurgen – ze knippen niet eens’

van de leer, anders stonden er niet zo veel vrouwen op de wachtlijst. De chirurgen mogen dan voor het merendeel Afrikanen zijn, het zijn wél mannen.

Uitgestoten

Door de gebrekkige zorg rond de geboorte lopen veel vrouwen fistels op tussen de urinewegen en de vagina. Met andere woorden: ze lekken urine. Met nog andere woorden: ze stinken een uur in de wind. Er hing een sterke pislucht in de gang. Zoiets verwacht je toch zelfs niet in een ziekenhuis in Afrika. Die lucht bleek te komen van één vrouw, die daar op haar beurt wachtte. Hoewel ik zo ongeveer elke patiënt gegroet heb vandaag, sloeg ik haar instinctief over. Zo gebeurt het dus dat een vrouw wordt uitgestoten.

Degenen die hier stukgelopen levens stonden te repareren, waren chirurg Tom Raassen van Amref en de gynaecoloog Marnix Koppe, een ‘Rotary-dokter’. Nederlanders allebei – hoewel Raassen met zijn dertig jaar ervaring in Afrika misschien zelf een Afrikaan genoemd mag worden. Van één vrouw bleek tijdens de operatie de baarmoederhals kwijt te zijn. Waarschijnlijk per ongeluk dichtgenaaid na een keizersnee. De

andere bleek een heel nieuwe plasbuis nodig te hebben. Die knutselde dr. Tom Raassen stante pede in elkaar.

We waren te gast in het districtsziekenhuis, een reeks nieuwe gebouwen, weer een graadje beter geoutilleerd. Ik was dus enigszins geschokt toen een op bloed beluste vlieg probeerde te landen in de buik van een patiënt. Er lag tussen de scalpels een vliegenmepper klaar. De verplegers bleken geëfende meppers. Zelfs als er een vlieg neerstreek op het hoofd van de chirurg, klapten ze hem ter plekke dood. De dokters knipperden niet eens met hun ogen.

Ook al kunnen de vliegende dokters geen vliegtuigen meer besturen en is de romantiek van vroeger verbleekt, van wat ze wél kunnen, ben ik diep onder de indruk. Uren en uren achter elkaar op hun benen blijven staan in de warmte, drains in elkaar draaien van een stuk infuusslang of de vingers van een operatiehandschoen, nieuwe dokters opleiden tijdens de rit en dagen bivakkeren in soms povere behuizingen – daar ben ik deze week letterlijk stil van geworden. Van mij geen grappen meer. Ik word al duizelig na tien minuten dat operatiekapje voor mijn snuit!

Vrijdag: tussen verdriet en dankbaarheid

Rust en tijd voor reflectie, in het wildpark, waar dan toch opeens een oude, knorrige leeuw naast de auto opduikt. We noemen hem Clarence, naar de leeuw uit *Daktari*. Ik denk terug aan woensdag, toen ik het in het revalidatieziekenhuis aan de stok kreeg met dr. Musomi, omdat die zo artsachtig arrogant naar zijn patiënten stond te wijzen. ‘Dat is een klompvoet’, zei hij over een aardig jochie dat deed of hij het niet merkte. Volgens dr. Musomi vinden de patiënten het best om ‘een klompvoet’ genoemd te worden. ‘Ze zijn veel te dankbaar dat ze geholpen worden.’ Ik deed gegeneerd of ik er niet bij hoorde.

Later in de week legde Musomi het nut van barens pijn uit: een kind waarvoor je zo’n hoge prijs betaalt, schat je des te meer op

waarde. Even later sprak hij zichzelf tegen toen hij zei dat de Somali-moeders in het oosten van het land er niet overmatig mee zitten als een kind sterft. Altijd gedacht dat dat een blank argument was, bedoeld om schuldgevoel te wissen!

Gelijk heeft hij niet. Want dat sommige moeders dof voor zich uit staren, betekent alleen maar dat ze verdriet zitten te verbergen. Maar wat die dankbaarheid betreft, heeft dr. Musomi het zéker bij het rechte eind.

Topspecialisten als Wachira en Mengiste, maar ook Faiza en haar collega-verpleegkundigen, en Sammy, de bezield apotheker in Kakuma, zijn de levende voorbeelden van wat de hulporganisaties voor ogen staat: het opbouwen van expertise onder de Afrikanen zelf. En hoe hoog ziekenhuisdirectrices ook opgeven van Tom Raassen, het zou toch mooi zijn als hij over een tijdje niet meer nodig was. Ik hoop dat hij er dan door zijn goede voorbeeld in geslaagd is zijn Afrikaanse collega’s een tikje meer consideratie voor patiënten bij te brengen.

Dankbaar ben ik ook. Wat ik hier gezien heb was geen wanhoop, geen uitzichtloze ellende, maar hoop en het begin van nieuwe levens. «

In Kenia bezocht Lydia Rood Afrikaanse en westerse artsen van ontwikkelingsorganisaties die zich inzetten voor de Afrikaanse gezondheidszorg. In opdracht van Dokters van de Wereld, Simavi en Amref Flying Doctors, schreef ze een ‘vliegendedoktersroman’, gebaseerd op dit bezoek. Hoofdstuk 1 van *Belofte onder het Zuiderkruis* vind je bij deze esta. De complete roman is te bestellen via www.doktersroman.nl

Het apothekersmeisje in het Kakuma Hospital, een verafgelegen ziekenhuisje in het noorden van het land

Op bezoek bij de prothesemaker tijdens de rondleiding in het Nyabondo Hospital

Een arts in opleiding mept de operatiekamer met geëfende hand vliegenvrij: de vliegenmepper ligt gewoon tussen de scalpels